

ULRICH ERNST*

KOLIZJA ROSZCZENIA ODSZKODOWAWCZEGO ZA NIEWYKONANIE ZOBOWIĄZANIA Z INNYMI UPRAWNIENIAMI WIERZycIELA

1. WSTĘP: ZARYS PROBLEMU¹

Gdy dłużnik nie spełni świadczenia, mimo że było ono już wymagalne, wierzyciel może się domagać odszkodowania za zwłokę, chyba że dłużnik za opóźnienie nie ponosi odpowiedzialności (art. 477 § 1, a także art. 491 § 1 zd. 2 k.c.). Mniej oczywiste jest, czy już od tej chwili wierzyciel ma prawo domagać się odszkodowania za niewykonanie zobowiązania, w tym rekompensaty wartości należnego świadczenia², kiedy nie ma pewności, czy świadczenie stało się niemożliwe, i to z winy dłużnika (art. 493 § 1 *in fine*). Z tą kwestią bezpośrednio związane jest zagadnienie, do jakiej chwili spełnienie pierwotnie należnego świadczenia przez dłużnika stanowi jeszcze wykonanie zobowiązania i prowadzi tym samym do jego wygaśnięcia, a od kiedy wierzyciel może już odmówić przyjęcia takiego świadczenia. Analogiczne pytania rodzi na przykład dostarczenie wadliwego towaru przy umowie sprzedaży albo wadliwego wykonania dzieła przy umowach o dzieło lub o roboty budowlane. Czy wierzyciel może się domagać naprawienia szkody wywołanej pomniejszoną wartością świadczenia, mimo że istnieje jeszcze możliwość naprawienia lub wymiany przedmiotu świadczenia? Problem ewentualnej kolizji z uprawnieniem dłużnika do wykonania zobowiązania istnieje także, jeśli wierzyciel

* Dr Ulrich Ernst jest adiunktem w Katedrze Prawa Cywilnego Uniwersytetu Jagiellońskiego.

¹ Autor składa wyrazy wdzięczności prof. F. Zollowi oraz Paniom Oldze Horwath i Barbarze Piesowicz za pomoc i cenne uwagi przy redagowaniu niniejszego artykułu.

² Według terminologii T. Pajora: *Odpowiedzialność dłużnika za niewykonanie zobowiązania*, Warszawa 1982, s. 158. Z. Radwański i A. Olejniczak mówią o „wartości utraconego przez wierzyciela świadczenia” (w:) *Zobowiązania — część ogólna*, 7. wydanie, Warszawa 2006, nb 740.

powołuje się na inne niż odszkodowanie uprawnienia z tytułu ogólnego reżymu naruszenia zobowiązania z art. 471 i n. k.c. lub z rękojmi.

Ogólnie można przyjąć, że po naruszeniu zobowiązania przez dłużnika w interesie każdej ze stron będzie leżało rozwiązanie pozwalające jej (a nie partnerowi) wybrać między spełnieniem/przyjęciem pierwotnego świadczenia a uregulowaniem należności w inny sposób, zwłaszcza przez odszkodowanie. Niniejszy artykuł dąży do znalezienia takiej wykładni przepisów kodeksu cywilnego, która w najbardziej adekwatny sposób pogodzi sprzeczne interesy stron. W tym celu, po zarysowaniu systemu uprawnień wierzyciela w przypadku naruszenia zobowiązania przez dłużnika (pkt 2), przedstawione będą rozwiązania kolizji pomiędzy uprawnieniami wierzyciela a prawem do spełnienia świadczenia, zawartymi w wybranych regulacjach międzynarodowych i ogólnoeuropejskich (pkt 3). W dalszej kolejności zostaną przedstawione różne możliwości interpretacji przepisów kodeksu cywilnego o ogólnym reżymie naruszenia zobowiązania i o rękojmi przy umowie sprzedaży (do których z kolei nawiązują szczególne regulacje innych rodzajów umów; pkt 4). W konkluzji zostanie podjęta próba rozwiązania problemu, poparta analizą doktryny i orzecznictwa (pkt 5).

2. SYSTEM UPRAWNIEŃ WIERZYCIELA W KODEKSIE CYWILNYM

W polskim prawie cywilnym zasadniczym uprawnieniem wierzyciela w przypadku niewykonania zobowiązania jest roszczenie o wykonanie „w naturze”³. Wierzyciel może zatem wciąż domagać się od dłużnika stworzenia takiego stanu, który odpowiada treścią zobowiązaniu, o ile to jeszcze jest możliwe. W przypadku wadliwości dostarczonego przez sprzedawcę towaru ta reguła zostaje zastąpiona dyspozycją art. 561 k.c., według którego kupujący rzeczy oznaczone co do gatunku może żądać (tylko) ich wymiany na nowe (§ 1), a w stosunku do rzeczy oznaczonych co do tożsamości — (tylko) ich naprawy, jeśli to nie spowoduje nadmiernych kosztów (§ 2). Wymienione przepisy o rękojmi oznaczają ograniczenie ogólnej kompetencji wierzyciela do domagania się wykonania po naruszeniu zobowiązania, ale nie jej uchylenie.

Dopóki wierzyciel domaga się wykonania albo wymiany bądź naprawy przedmiotu świadczenia, nie powstanie spór co do tego, czy jest on zobowiązany do przyjęcia świadczenia. Inaczej rzecz wygląda w przypadku innych uprawnień, które na użytek niniejszych rozważań można podzielić na prawo odstąpienia oraz prawo naprawienia szkody i inne środki mające zrekompensować brak należytej wartości świadczenia (takie jak obniżenie ceny).

³ T. Pajor: *Odpowiedzialność...*, *op. cit.*, s. 92. Także Z. Radwański, A. Olejniczak: *Zobowiązania...*, *op. cit.*, nb 779.

Od chwili złożenia oświadczenia o odstąpieniu od umowy przestaje ona wiązać strony i nie są one już „obustronnie wobec siebie zobowiązane do świadczeń przewidzianych w umowie”⁴. Zamiast tego powstają roszczenia zwrotne, a obok tego wierzyciel może dochodzić odszkodowania za niewykonanie umowy (por. art. 494, a także art. 560 § 2 k.c.). Skorzystanie przez wierzyciela z uprawnienia do odstąpienia oznacza definitywny kres jego obowiązku do przyjęcia pierwotnego świadczenia, skoro to przestaje być przedmiotem zobowiązania. Od chwili skutecznego odstąpienia nie może zatem dojść do kolizji między odszkodowaniem a spełnieniem świadczenia. Badane regulacje kodeksowe przewidują uprawnienie do odstąpienia w przypadku zwłoki przy wykonaniu zobowiązania z umowy wzajemnej (art. 491 i 492 k.c. — analogiczne uprawnienie przysługujące w przypadku innych zobowiązań zwane „odmową przyjęcia świadczenia” zawiera art. 477 § 2 k.c.⁵) oraz z tytułu rękojmi przy umowach sprzedaży (art. 560 § 1 k.c.). Z punktu widzenia niniejszych rozważań nie jest natomiast istotne prawo odstąpienia z art. 493 k.c. oraz mechanizm zawarty w art. 495 k.c., gdyż po wystąpieniu niemożliwości świadczenia z góry wykluczona jest jego kolizja z innymi uprawnieniami wierzyciela.

Kodeks cywilny przyznaje odszkodowanie według art. 471 w wypadku niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania, za które dłużnik ponosi odpowiedzialność. Przepis ten ujęty jest bardzo szeroko. Nie zawiera żadnych ograniczeń ani co do rodzaju naruszenia zobowiązania, ani do zakresu kompensaty szkody wierzyciela, która według art. 361 § 2 k.c. obejmuje zarówno straty, jak i utracone korzyści. Jeśliby z niego wynikało roszczenie mające kompensować wartość świadczenia jeszcze przed odstąpieniem wierzyciela, mogłoby dojść do kolizji między jego roszczeniem odszkodowawczym a obowiązkiem przyjęcia świadczenia. W tym miejscu należy jedynie zasygnalizować, że nie jest pewne, czy wierzyciel, który nie otrzymał świadczenia wcale, albo otrzymał świadczenia o mniejszej niż należna wartości, może się domagać kompensaty całego swego uszczerbku już od chwili wymagalności świadczenia: art. 477 oraz art. 491 i 494 k.c. rozróżniają między naprawieniem „szkody wynikłej ze zwłoki” oraz „szkody wynikłej z niewykonania zobowiązania”. Jako kolejną kategorię art. 566 § 1 k.c. wymienia (między innymi) szkodę poniesioną wskutek istnienia wady.

Oprócz roszczenia odszkodowawczego kodeks cywilny przewiduje inne mechanizmy mające zrekompensować wierzycielowi brak otrzymania należnego świadczenia. W pewnych sytuacjach, w przypadku zwłoki dłużnika istnieją wspomniane już wyżej uprawnienia do wykonania zastępczego (art. 479 i 480 k.c.)⁶.

⁴ J. Dąbrowa (w.): Z. Radwański: *System prawa cywilnego*, t. III, cz. 1, *Prawo zobowiązań — część ogólna*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1981, s. 823.

⁵ Tamże, s. 814.

⁶ O stosunku wykonania zastępczego do uprawnień z rękojmi zob. S. Włodyka: *Wykonanie zastępcze jako sposób sanowania wadliwości rzeczy*, *Przegląd Prawa Handlowego* 1999, nr 6, s. 18 i n. Zob. też M. Podrecka: *Zaspokojenie interesu wierzyciela przez zastępcze spełnienie świadczenia*, *Kwartalnik Prawa Prywatnego* 1999, z. 1, s. 97 i n.

W razie zaś dostarczenia wadliwego towaru przy umowie sprzedaży kupujący może także domagać się obniżenia ceny (art. 560 § 1 i 3 k.c.).

Zestawienie to pokazuje, że ewentualnej kolizji między roszczeniem odszkodowawczym, które ma wierzycielowi zrekompenzować wartość należnego świadczenia (lub innym uprawnieniem wierzyciela), a prawem dłużnika do spełnienia świadczenia można dopatrywać się w okresie między naruszeniem zobowiązania a złożeniem oświadczenia o odstąpieniu od umowy.

3. ROZWIĄZANIE KOLIZJI UPRAWNIEN NA PODSTAWIE KONWENCJI WIEDEŃSKIEJ ORAZ EUROPEJSKICH PROJEKTÓW HARMONIZACYJNYCH

Dość dokładne regulacje kolizji między różnymi uprawnieniami wierzyciela w przypadku naruszenia zobowiązania a prawem dłużnika do spełnienia świadczenia zawiera Konwencja Narodów Zjednoczonych z 1980 r.⁷ Jest to jeden z pierwszych aktów prawnych, w którym próbowano dokonać syntezy różnych światowych systemów prawa umów. Ponieważ Polska jest stroną tej konwencji, jej treść zasługuje na szczególną uwagę. Analiza postanowień konwencji skłania do rozważania, jak uregulowane w niej problemy przedstawiają się na gruncie przepisów polskiego kodeksu.

Przedmiotem konwencji wiedeńskiej jest wyłącznie międzynarodowa sprzedaż towarów. Dlatego twórcy jej projektu nie musieli rozróżniać pomiędzy przepisami ogólnymi dla wszystkich rodzajów umów lub nawet zobowiązań i przepisami szczególnymi dla konkretnego typu czynności. Z tego powodu regulacja uprawnień, będących przedmiotem niniejszej analizy, znajduje się w jednym miejscu: w oddziale pt. „Środki ochrony prawnej w razie naruszenia umowy przez sprzedawcę” (art. 45–52 k.w.). Podstawowym uprawnieniem jest — jak w prawie polskim — roszczenie o wykonanie (art. 46 I k.w.)⁸. Roszczenie to po dostarczeniu towarów niezgodnych z umową zamienia się w uprawnienie do żądania wymiany lub naprawy (art. 46 II i III k.w.), które jest jednak ograniczone pewnymi warunkami.

Na podstawie art. 49 sprzedawca może odstąpić od umowy⁹. Przepisy art. 81 i n. k.w. przewidują, że podstawowym skutkiem odstąpienia od umowy jest zwolnienie stron z zobowiązań wynikających z umowy, a także powstanie obowiązku zwrotu dostarczonego towaru oraz zapłaconej ceny. Z chwilą odstąpienia od umowy wygasa roszczenie o wykonanie zobowiązania oraz obowiązek przyjęcia świadcze-

⁷ Konwencja Narodów Zjednoczonych o umowach międzynarodowej sprzedaży towarów sporządzona w Wiedniu dnia 11 kwietnia 1980 r., Dz.U. z 1997 r. Nr 45, poz. 286; dalej: k.w.

⁸ M. Pazdan: *Konwencja Wiedeńska o umowach międzynarodowej sprzedaży towarów. Komentarz*, Kraków 2001, art. 46 pkt 3.

⁹ Ang. „(...) may declare the contract avoided (...)”, franc. „(...) peut déclarer le contrat résolu (...)”.

nia przez kupującego¹⁰, wynikający do tego momentu z ogólnych przepisów art. 53 i 60 k.w.¹¹ Sprzedawca może jednak towar jeszcze naprawić, nie tylko do chwili upływu terminu dostawy, ale także potem, choć jedynie „o ile nie pociąga to za sobą nie uzasadnionego opóźnienia i nie stwarza dla kupującego nierozsądnych niedogodności lub niepewności co do zwrotu przez sprzedającego kosztów, które poniósł kupujący” (art. 48 I 1 k.w.). Przesłankami skutecznego odstąpienia według art. 49 k.w. są albo „istotne naruszenie umowy”, albo brak dostawy towarów. Odstąpienie nie powinno zaskoczyć sprzedawcy. Dlatego, o ile towaru nie dostarczono w terminie, a brak jest istotnego naruszenia umowy, kupujący przed odstąpieniem musi sprzedawcy wyznaczyć dodatkowy termin zgodnie z art. 49 I b), 47 I k.w. Tylko przy istotnym naruszeniu umowy w pewnych sytuacjach jest możliwe odstąpienie bez uprzedniego ostrzeżenia sprzedawcy. Ten, aby mieć pewność, czy starania zmierzające do stworzenia stanu zgodnego z treścią zobowiązania mają jeszcze sens, może swój zamiar zasygnalizować zgodnie z art. 48 II k.w.: jeśli wtedy kupujący nie odrzuci oferty wykonania, nie może on w terminie wyznaczonym przez sprzedawcę odstąpić od umowy.

Zgodnie z art. 45 I b) k.w. kupujący może się także domagać naprawienia szkody powstałej w wyniku naruszenia obowiązków przez sprzedawcę. Według art. 74 k.w. odszkodowanie obejmuje również utracone korzyści, a według art. 75 k.w. także dodatkowe koszty zastępczego nabycia towarów. Konwencja wiedeńska nie rozróżnia pomiędzy szkodą wynikłą ze zwłoki a szkodą wynikłą z niewykonania umowy lub wadliwości towaru. Z art. 45 II k.w. wynika, że sprzedawca, korzystając z (innego) uprawnienia, nie traci możliwości dochodzenia naprawy szkody. Może to jednak prowadzić do redukcji należnego odszkodowania, aż do zera, ponieważ świadczenie w coraz większym stopniu zaczyna odpowiadać umowie¹². Obniżenie ceny zgodnie z art. 50 zd. 1 k.w. jest uprawnieniem kształtującym sprzedawcy¹³. Dotyczy ono tylko sytuacji, w której dostarczono towar. Nie może ono kolidować z prawem dłużnika do dokonania naprawy, gdyż dozwolone jest dopiero po jego wygaśnięciu (art. 50 zd. 2 k.w.). Obniżając cenę stosownie do mniejszej niż należna wartości towaru, kupujący przekreśla swoje roszczenie odszkodowawcze mające zrekompensować mniejszą wartość towaru.

Zestawiając ze sobą przedstawione regulacje, można zauważyć, że kupujący już od bezskutecznego upływu terminu, w którym sprzedawca miał dostarczyć towar, może się domagać odszkodowania nie tylko za straty wynikające z tymczasowej niemożności skorzystania z towaru, ale także mające zrekompensować wartość towarów. Sprzedawca zaś wciąż może towar dostarczyć¹⁴, o ile nie dojdzie do sytuacji

¹⁰ O sporze, czy kupujący, nie chcąc przyjąć naprawy towarów, musi złożyć oświadczenie o odstąpieniu, czy wystarczy zaistnienie sytuacji uprawniającej do tego według art. 49 k.w., zob. M. Müller-Chen (w:) P. Schlechtriem/ I. Schwenzer: *Kommentar zum Einheitlichen UN-Kaufrecht — CISG*, wydanie 4, München 2004, art. 48 nb 17 i także U. Magnus (w:) *Staudinger: BGB-Kommentar*, Berlin 2005, art. 48 k.w.

¹¹ M. Müller-Chen (w:) P. Schlechtriem, I. Schwenzer: *Kommentar...*, *op. cit.*, art. 48 nb 1.

¹² Tamże, art. 48 nb 21.

¹³ P. Schlechtriem: *Internationales UN-Kaufrecht*, Tübingen 2006, nb 204.

¹⁴ M. Pazdan: *Konwencja...*, *op. cit.*, art. 48 pkt 1.

opisanych w przepisie dotyczącym odstąpienia (art. 49 k.w.). Jeśli natomiast sprzedawca dostarczył towary niezgodne z umową, wtedy kupujący może się także domagać odszkodowania. Równocześnie sprzedawca ma jeszcze prawo do próby naprawy nieprawidłowości, jeżeli jednak zostaną spełnione warunki określone w art. 48 k.w.

W konwencji nie uregulowano wyraźnie, czy sprzedawca, który po naruszeniu umowy domagał się najpierw odszkodowania za należną wartość towaru, a nie odstąpił od umowy, może jeszcze potem zmienić swoje żądanie i powrócić do roszczenia o wykonaniu bądź o wymianę lub naprawę (art. 46 k.w.). W literaturze odrzuca się taką możliwość ze względu na obowiązek wzajemnej lojalności stron, na której to zasadzie opiera się konwencja (art. 7 II k.w.)¹⁵.

Przepisy konwencji wiedeńskiej zezwalają zatem na kolizję między roszczeniem odszkodowawczym wierzyciela (obejmującym także ewentualne nakłady poniesione na wykonanie zastępcze) i prawem dłużnika do dostarczenia względnie naprawy towarów¹⁶. Może ona nastąpić w okresie między naruszeniem umowy przez kupującego a odstąpieniem przez sprzedawcę lub zaistnieniem sytuacji opisanej w art. 48 II k.w. Została ona rozstrzygnięta w ten sposób, że w wymienionym okresie istnieje obowiązek wierzyciela do przyjęcia towarów; wtedy zależy więc od dłużnika, czy wywiązuje się z umowy przez spełnienie świadczenia (lub jego naprawę bądź wymianę), czy drogą odszkodowania.

Od czasów stworzenia konwencji wiedeńskiej sporządzono na szczeblu ogólnoeuropejskim inne akty zawierające regulacje prawa umów. Należy tu rozróżnić między takimi, które mają moc obowiązującego prawa, a projektami naukowymi, które mogą służyć jako propozycje dla dokonań legislacyjnych albo zostać wybrane przez strony umów jako podstawy regulacji ich stosunków, o ile zezwalają na to bezwzględnie wiążące przepisy ustawowe. Pierwsza kategoria obejmuje przede wszystkim ustawodawstwo Wspólnoty Europejskiej; najbliższa tematyce tu omówionej jest dyrektywa z 1999 r. o sprzedaży konsumenckiej¹⁷, która została implementowana do prawa polskiego ustawą z dnia 27 lipca 2002 r.¹⁸ Należy jednak zaznaczyć, że wspomniane regulacje sprzedaży konsumenckiej nie zawierają postanowień o roszczeniu odszkodowawczym kupującego wobec sprzedawcy¹⁹. W tym

¹⁵ Tamże, nb 183.

¹⁶ Zob. bardzo dokładną analizę związanych z kolizją problemów przy stosowaniu konwencji, w tym też tu bliżej nieomówionych dokładnych zasad obliczenia odszkodowania według konwencji wiedeńskiej: P. Schlechtriem: *Schadenersatz und Erfüllungsinteresse* (w:) M. Stathopoulos: *Festschrift für Apostolos Georgiades zum 70. Geburtstag*, München–Basel 2006, s. 382 i n. Po angielsku pt. „Damages, avoidance of the contract and performance interest under the CISG”, dostępne pod http://www.cisg-online.ch/cisg/Slechtriem_Damages_Avoidance.pdf.

¹⁷ Dyrektywa 1999/44/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 25 maja 1999 r. w sprawie niektórych aspektów sprzedaży towarów konsumpcyjnych i związanych z tym gwarancji.

¹⁸ Ustawa o szczególnych warunkach sprzedaży konsumenckiej oraz o zmianie Kodeksu cywilnego, Dz.U. z 2002 r. Nr 141, poz. 1176.

¹⁹ O roszczeniu odszkodowawczym stanowi natomiast dyrektywa Rady z dnia 13 czerwca 1990 r. w sprawie zorganizowanych podróży, wakacji i wycieczek (90/314/EWG) implementowana do polskiego prawa ustawą z dnia 29 sierpnia 1997 r. o usługach turystycznych, tekst jedn. Dz.U. z 2004 r. Nr 223, poz. 2268 ze zm.

zakresie obowiązują w polskim prawie zasady zawarte w kodeksie cywilnym. Syntezę naukowych projektów uwzględniającą zarówno dorobek prawodawstwa państw europejskich, jak i konwencji wiedeńskiej oraz prawa wspólnotowego stanowi naukowy projekt tzw. Wspólnego Systemu Odniesienia, który został przedstawiony pod koniec 2007 r.²⁰ Nie sposób analizować tu treści, różnic i podobieństw tych naukowych projektów. Należy jedynie zaznaczyć, że także w projekcie Wspólnego Systemu Odniesienia zawarta została zasada, że wierzycielowi, który również po terminie wymagalności musi znosić podejmowane przez dłużnika próby spełnienia świadczenia, przysługuje roszczenie odszkodowawcze od chwili naruszenia zobowiązania, do wysokości wszelkiej straty spowodowanej pierwotnym lub następczym brakiem wykonania bądź kolejną próbą spełnienia świadczenia (według art. III-3:204 III).

4. DWIE MOŻLIWOŚCI INTERPRETACJI PRZEPISÓW KODEKSU CYWILNEGO

Kodeks cywilny wymienia roszczenie wierzyciela o wykonanie zobowiązania jedynie przy okazji przepisów dotyczących zwłoki dłużnika (por. art. 477 § 1 „niezależnie od wykonania zobowiązania” oraz art. 491 § 1 zd. 1 „dodatkowy termin do wykonania”). Można więc uznać, że ustawodawca przyjął za oczywiste istnienie roszczenia o wykonanie także po naruszeniu przez dłużnika jego obowiązków. Dłużnik zaś jest uprawniony do spełnienia świadczenia dopóty, dopóki istnieje roszczenie wierzyciela o wykonanie zobowiązania. Jeżeli wierzyciel świadczenia nie przyjmuje, sam narusza zobowiązanie, popadając w zwłokę. W takiej sytuacji, o ile charakter świadczenia na to zezwala, dłużnik może się zwolnić od zobowiązania poprzez złożenie przedmiotu świadczenia do depozytu sądowego (art. 486 k.c. — por. także dla umowy sprzedaży art. 551 k.c.). Roszczenie o wykonanie (i tym samym prawo dłużnika do spełnienia świadczenia) wygasa, gdy:

- wykonanie staje się niemożliwe albo
- wierzyciel z niego rezygnuje w sytuacjach wymienionych w art. 477 § 2, art. 491 i 492 k.c., albo
- uzyska sądowe zezwolenie na wykonanie zastępcze (art. 480 § 1 i 2 k.c.) lub zgodnie z art. 479 oraz 480 § 3 k.c. dokona czynności zastępczej bez zezwolenia sądowego²¹.

Jak już wspomniano, art. 471 k.c. mówi o odszkodowaniu w przypadku niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania. Z brzmienia art. 477 oraz art. 491 § 1 w zw. z art. 494 k.c. wynika, że w przypadku zwłoki dłużnika wierzyciel

²⁰ Study Group on a European Civil Code/Research Group on EC Private Law (Acquis Group), Draft Common Frame of Reference (DCFR), 2008, dostępny pod: www.law-net.eu.

²¹ J. Dąbrowa (w:) Z. Radwański: *System prawa cywilnego...*, *op. cit.*, s. 816. Zob. też M. Podrecka: *Zaspokojenie...*, *op. cit.*, s. 99.

może domagać się naprawienia szkody wynikłej ze zwłoki. Natomiast o naprawieniu szkody wynikłej z niewykonania zobowiązania mowa jest jedynie w kontekście rezygnacji wierzyciela ze świadczenia: „wierzyciel może świadczenia nie przyjąć i żądać naprawienia szkody wynikłej z niewykonania zobowiązania” (art. 477 § 2 k.c.), względnie „strona, która odstępuje od umowy (...) żądać może (...) odszkodowania za naprawienie szkody wynikłej z niewykonania zobowiązania” (art. 494 k.c.). Przez pojęcie „szkody wynikłej ze zwłoki” należy rozumieć kompensatę za przejściową niemożność dysponowania świadczeniem, natomiast naprawienie szkody wynikłej z niewykonania zobowiązania oznacza kompensatę za brak otrzymania należnej wartości świadczenia w ogóle.

Wymienione powyżej przepisy można rozumieć w taki sposób, że w przypadku braku spełnienia świadczenia wierzyciel może żądać tylko naprawienia szkody wynikłej ze zwłoki, dopóki nie oświadczy, że nie przyjmuje już świadczenia (art. 477 § 2 k.c.), względnie że od umowy odstępuje (art. 491 § 1 i art. 492 k.c.), a dopiero potem przysługuje mu „pełne” roszczenie o naprawie szkody wynikłej z niewykonania zobowiązania. W przypadku takiej interpretacji art. 471 k.c. nie miałby samodzielnego charakteru jako podstawa dla roszczenia odszkodowawczego za niewykonanie zobowiązań. Podstawę tę stanowiłyby raczej art. 477 § 2 oraz art. 494 k.c. W takim przypadku nie doszłoby nigdy do kolizji roszczenia odszkodowawczego za niewykonanie zobowiązań z prawem dłużnika do wykonania zobowiązania, gdyż prawo to wygasłoby w chwili powstania roszczenia.

Brzmienie przepisów zezwala jednak na inny sposób interpretacji, który prowadziłby do rozwiązania porównywalnego z rozwiązaniem przyjętym w konwencji wiedeńskiej. Skoro brak wyraźnego stwierdzenia, że przed złożeniem oświadczenia o nieprzyjęciu świadczenia według art. 477 § 2 k.c. albo o odstąpieniu według art. 491 lub 492 k.c. wierzyciel nie może dodatkowo domagać się naprawienia szkody wynikłej z niewykonania zobowiązania, to należy przyjąć istnienie takiego uprawnienia, wynikającego z art. 471 k.c. Taka interpretacja obowiązujących przepisów oznaczałaby powstanie uprawnienia wierzyciela do żądania naprawienia szkody wynikłej z niewykonania zobowiązania już w chwili wystąpienia zwłoki. Jednocześnie mogłaby ona prowadzić do wystąpienia kolizji prawa wierzyciela do żądania naprawienia szkody z prawem dłużnika do spełnienia świadczenia trwającym aż do momentu odmowy przyjęcia świadczenia (art. 477 § 2 k.c.) lub odstąpienia od umowy (art. 491, 492 k.c.).

Porównanie obecnych przepisów kodeksu cywilnego z dawniej obowiązującym prawem nie prowadzi do jednoznacznych wniosków. Współczesna regulacja zastępuje art. 239 i n. kodeksu zobowiązań z 1933 r.²² Przepisy art. 250 § 1 w zw. z art. 253 k.z.²³, którym teraz odpowiadają art. 491 § 1 w zw. z art. 494 k.c., były sformu-

²² Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r., Dz.U. Nr 82, poz. 598.

²³ Art. 250 § 1 k.z.: „Jeżeli jedna ze stron dopuści się zwłoki w wykonaniu zobowiązania wzajemnego, druga strona może, według swego wyboru, albo dochodzić wykonania zobowiązania i odszkodowania za zwłokę, albo

łowane tak, jakby wierzyciel w przypadku zwłoki dłużnika w wykonaniu zobowiązania wzajemnego miał tylko dwie wykluczające się nawzajem możliwości: **albo** wykonanie zobowiązania wraz z odszkodowaniem za zwłokę, **albo** odstąpienie od umowy, czyli zwrot świadczeń połączony z naprawieniem szkody spowodowanej niewykonaniem zobowiązania wzajemnego. W porównaniu z zaprezentowaną regulacją kodeksu zobowiązań art. 491 § 1 k.c. jest sformułowany mniej kategoricznie (używając zwrotu „może również²⁴”). Przepis art. 250 i n. k.z. nie odnosił się tylko do zobowiązań z umów wzajemnych²⁴, ale ogólnie do zobowiązań wzajemnych. Chociaż kodeks zobowiązań nie znał jeszcze odpowiednika obecnego art. 477 § 2 k.c., to nie ulega jednak wątpliwości, że przepisy kodeksu cywilnego z 1964 r. o odstąpieniu od umów wzajemnych w przypadku zwłoki bezpośrednio nawiązują do postanowień dawnego prawa.

W podobny sposób na dwie możliwości interpretacji zezwalają przepisy o rękojmi. Czy art. 566 § 1 k.c. przewiduje możliwość żądania przez kupującego naprawienia szkody poniesionej wskutek istnienia wady tylko (dopiero) po odstąpieniu od umowy, czy też niezależnie od złożenia takiego oświadczenia? W przypadku drugiego z zaprezentowanych ujęć mogłoby dojść do równoczesnego zaistnienia roszczenia odszkodowawczego kupującego i prawa sprzedawcy do naprawy lub wymiany towaru. O tym ostatnim wspomina art. 560 § 1 zd. 2 i 3 k.c., chroniąc sprzedawcę przed nagłym odstąpieniem kupującego od umowy, a tym samym ograniczając uprawnienie tego ostatniego²⁵.

5. PRÓBA WYKŁADNI

A. WYPOWIEDZI DOKTRYNY

Przed przeprowadzeniem dokładnej analizy obu zaprezentowanych interpretacji przepisów i płynących z nich konsekwencji, przedstawiony zostanie pogląd obecnie dominujący w doktrynie.

W literaturze mało jest kategoriicznych wypowiedzi na temat możliwości kolizji roszczenia odszkodowawczego za niewykonanie zobowiązania z innymi upraw-

wyznaczyć drugiej stronie odpowiedni termin do wykonania z zastrzeżeniem, że po bezskutecznym upływie wyznaczonego terminu od umowy odstępuje. § 2. Jeżeli świadczenia obu stron są podzielne, wówczas w razie zwłoki jednej ze stron w wykonaniu zobowiązania co do części świadczenia, prawo do odstąpienia, służące drugiej stronie, ogranicza się, według jej wyboru, do tej części albo do całej reszty niespełnionego świadczenia (...). Art. 253 k.z.: „Strona, odступаająca od umowy, winna zwrócić drugiej stronie wszystko, co otrzymała od niej z mocy umowy, oraz ma prawo żądać nie tylko zwrotu tego, co dała, lecz i naprawienia szkody, spowodowanej niewykonaniem zobowiązania wzajemnego”.

²⁴ J. Dąbrowa (w.): Z. Radwański: *System prawa cywilnego...*, *op. cit.*, s. 819.

²⁵ J. Skąpski (w.): S. Grzybowski: *System prawa cywilnego. Zobowiązania — część szczegółowa*, t. III, cz. 2, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1976, s. 135.

nieniami wierzyciela. Omówienia podstawowych tu przepisów, art. 477 oraz art. 491 oraz 492 w zw. z art. 494 k.c., ograniczają się do odpowiedzi na pytanie, w jakim zakresie wierzyciel może przed odmową przyjęcia świadczenia bądź odstąpieniem od umowy domagać się odszkodowania, a także do wyjaśnienia wyrażonej w ustawie alternatywy: albo odszkodowanie za zwłokę obok wykonania, albo odmowa przyjęcia przy równoczesnym odszkodowaniu za niewykonanie zobowiązania²⁶. Wyraźne stanowisko zajmuje T. Pajor, według którego wierzyciel w sytuacjach, gdy nie odstępuje od umowy i nie odmawia przyjęcia świadczenia (ze względu na to, że nie może albo nie chce), zgodnie z art. 477 § 2 k.c. „w zasadzie nie może powoływać się na niewykonanie zobowiązania i dochodzić roszczeń wynikających z tego tytułu. Pozostaje mu roszczenie o spełnienie świadczenia i naprawienie szkody wynikłej ze zwłoki (art. 477 § 1 kc)”²⁷. Ten restrykcyjny punkt widzenia, który z góry wyklucza powstanie zbiegu pomiędzy roszczeniem o naprawienie „pełnej” szkody za niewykonanie zobowiązania i uprawnieniem dłużnika do spełnienia świadczenia, zdaje się dzielić K. Zagrobelny: „analizując rozmiar doznanego przez wierzyciela uszczerbku nie można uwzględnić braku samego opóźnionego świadczenia”, natomiast szkoda wynikła z niewykonania zobowiązania, o której mowa w art. 477 § 2 k.c., „obejmuje także uszczerbek polegający na braku świadczenia dłużnika, ma więc s z e r s z y zakres niż w przypadku szkody wynikłej ze zwłoki”²⁸.

Interesujące jest zestawienie tych wypowiedzi z fragmentem uzasadnienia urzędowego do projektu kodeksu zobowiązań. Odnośnie do wspomnianego już art. 253 k.z. można tam przeczytać, że „(...) k.z. wyraźnie uznaje w razie odstąpienia prawo wierzyciela do żądania odszkodowania za niewykonanie zobowiązania. Odszkodowanie to będzie oczywiście n i ż s z e niż w przypadku, gdy wierzyciel żąda odszkodowania nie odstępując od umowy, gdyż należy od niego potrącić wartość świadczenia, które wierzyciel przez odstąpienie od umowy sobie zaoszczędza”²⁹. Wypowiedź tę można rozumieć tylko w ten sposób, że wierzycielowi, który nie odstępował od umowy, miało wedle przepisów kodeksu zobowiązań przysługiwać prawo do kompensaty wartości świadczenia dłużnika, której nie otrzymał pomimo trwania jego obowiązku z zobowiązania. Taka kompensata to nic innego jak naprawienie szkody spowodowanej niewykonaniem zobowiązania. Autor uzasadnienia, R. Longchamps de Berier, dopuścił więc „pełne” roszczenie odszkodowawcze jeszcze przed odstąpieniem od umowy, co w konsekwencji oznacza możliwość zbiegu roszczenia odszkodowawczego za niewykonanie z obowiązkiem przyjęcia zafero-

²⁶ Por. np. Z. Radwański, A. Olejniczak: *Zobowiązania...*, op. cit., nb 780 i 793.

²⁷ T. Pajor: *Odpowiedzialność...*, op. cit., s. 94.

²⁸ K. Zagrobelny (w:) E. Gniewek: *Kodeks cywilny — komentarz*, 2 wydanie, Warszawa 2006, art. 477 nb 5 — z dalszymi odesłaniami.

²⁹ R. Longchamps de Berier (w:) Komisja Kodyfikacyjna, Podkomisja Prawa o Zobowiązaniach, z. 4–6, *Uzasadnienie projektu kodeksu zobowiązań z uwzględnieniem ostatecznego tekstu kodeksu*, t. 1, Warszawa 1936, s. 391, a także tegoż: *Zobowiązania*, Lwów 1934, § 59, V.3.

wanego przez dłużnika świadczenia. Taka konkluzja może zaskakiwać, zwłaszcza w zestawieniu z wypowiedzią tego samego autora, według której na gruncie art. 253 k.z. „w razie zwłoki jednej strony w wykonaniu zobowiązania wzajemnego druga strona ma dwie alternatywy, tj. może bądź dochodzić wykonania zobowiązania i odszkodowania za zwłokę, bądź odstąpić od umowy i żądać odszkodowanie za jej niewykonanie, art. 250 § 1 i 253 k.z.”³⁰

Odpowiedź na pytanie, jak należy rozumieć tę ostatnią wypowiedź, jak również przepisy o odstąpieniu od umowy w przypadku zwłoki (art. 251 i 253 k.z. oraz wzorowanych na nich art. 491 i 494 k.c.), można prawdopodobnie znaleźć w uzasadnieniu do art. 253 k.z. Autor omawia tam zagadnienie istnienia roszczenia odszkodowawczego wierzyciela także po jego odstąpieniu od umowy. W doktrynie przedwojennej problem ten był dyskutowany, gdyż twórcy niemieckiego kodeksu cywilnego, wtedy jednego z najnowszych wzorów dla polskiej kodyfikacji, wykluczyli taką możliwość ze względów prawnodogmatycznych. Twórcy kodeksu zobowiązań, nie chcąc powiedzieć wprost, że rozwiązanie niemieckie jest w tym zakresie niewłaściwe, podkreślili więc, że wierzyciel może domagać się odszkodowania także po odstąpieniu od umowy. Tak chyba można tłumaczyć wzmiankę o roszczeniu w treści art. 253 k.z., mimo że i tak wynikałoby ono z ogólnego przepisu o konsekwencjach niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania (art. 239 k.z.; odpowiednik obecnego art. 471 k.c.). Uzasadnienie, dłaczego art. 250 § 1 k.z. wspomina tylko o odszkodowaniu za zwłokę, a nie o odszkodowaniu za niewykonanie zobowiązania w wypadku, gdy wierzyciel nie odstępował od umowy, można tłumaczyć tym, że ustawodawca wprowadził równocześnie możliwość dochodzenia wykonania zobowiązania. Taka regulacja oznaczała więc, że naruszenie zobowiązania nie prowadzi jeszcze do upadku roszczenia, lecz dzieje się to dopiero w momencie odstąpienia od umowy, a wierzyciel, domagając się spełnienia pierwotnego świadczenia, nie może żądać dodatkowo kompensaty wartości tego świadczenia.

Te same uwagi można odnieść do podobnie sformułowanego art. 491 § 1 k.c. Jego treść należy także porównać z art. 493 § 1 k.c., gdzie taka ewentualność, tj. odszkodowanie wraz ze świadczeniem, są z góry wykluczone. Wynika z tego, że i tu mowa jest o naprawieniu szkody za niewykonanie. Już R. Longchamps de Berier w swoim podręczniku odsyłał w celu wyjaśnienia odszkodowania w przypadku zwłoki do wywodów poświęconych niemożliwości następczej zawinionej przez dłużnika (art. 251 k.z./art. 493 k.c.)³¹. Po odstąpieniu wierzyciel może się domagać „tylko odszkodowania za niewykonanie zobowiązania z potrąceniem wartości świadczenia, które sobie przez odstąpienie od umowy zaoszczędza”³². Także z tego zdania można wnioskować, że przed odstąpieniem od umowy również w przypadku zwłoki przysługiwać miało wierzycielowi „pełne” odszkodowanie za niewykonanie

³⁰ R. Longchamps de Berier: *Zobowiązania*, *op. cit.*, § 59, II.1.

³¹ Tamże, § 59, V.3.

³² Tamże, § 59, III.

zobowiązania, o ile nie domagał się on równocześnie spełnienia świadczenia³³. Pewne wątpliwości co do poprawności rozumowania autorów projektu kodeksu zobowiązań powstają jednak przy lekturze uzasadnienia do art. 250 k.z.: „K.c. n.[iemiecki] daje wierzycielowi jeszcze trzecią alternatywę, a mianowicie zamiast odstępowania od umowy prawo nieprzyjęcia świadczenia spóźnionego i żądania odszkodowania za zupełne jego niewykonanie, w którym to przypadku wierzyciel musi swoje świadczenia spełnić (...) [T]akie rozbudowanie uprawnień wierzyciela, zwłaszcza w stosunkach niehandlowych, nie jest pożądane i może spowodować skomplikowane procesy. Dlatego k.z. również nie przyjął tej trzeciej możliwości”³⁴. Cytowany tu fragment daje się pogodzić z interpretacją, według której kodeks zobowiązań miał uznawać roszczenie odszkodowawcze za całkowite niewykonanie zobowiązania bądź przed odstąpieniem, bądź zamiast odstąpienia od umowy, zakładając, że przed odstąpieniem nie ma jeszcze możliwości odmowy przyjęcia świadczenia.

Obecnie dominujący restrykcyjny sposób interpretacji art. 491 § 1 w zw. z art. 494 k.c. nie harmonizuje także z panującym poglądem judykatury i piśmiennictwa w odniesieniu do rękojmi, zwłaszcza art. 566 § 1 k.c. dotyczącym umowy sprzedaży. Przepis ten reguluje roszczenie odszkodowawcze kupującego wskutek zaistnienia wady w podobny sposób, tzn. kompensując kupującemu mniejszą niż należna wartość towaru i dając prawo do odstąpienia od umowy. Dlatego w pierwszych latach obowiązywania kodeksu cywilnego proponowano wykładnię, według której kupujący mógłby się domagać odszkodowania dopiero i tylko wtedy, kiedy odstąpi od umowy³⁵. Takie rozumowanie oznaczałoby jednak, że po upływie terminu z art. 568 k.c. wygasłoby także roszczenie odszkodowawcze. Dlatego już od końca lat 60. XX w. przyjęto aprobowaną przez literaturę³⁶ linię orzecznictwa, według której słowo „jeśli” w art. 566 § 1 k.c. należy rozumieć jako „nawet jeśli”³⁷. Za źródło roszczenia odszkodowawczego uznaje się zatem ogólny przepis art. 471 k.c., natomiast art. 566 § 1 k.c. przypisuje się tylko funkcję potwierdzenia, że roszczenie odszkodowawcze istnieje także po odstąpieniu od umowy. Traktując poważnie przedstawiony wyżej pogląd o uwarunkowanie roszczenia o naprawie szkody za niewykonanie przesłankami art. 477 § 2 lub art. 494 k.c., należałoby w przypadku

³³ Jeszcze inne ujęcie na tle kodeksu zobowiązań przedstawił L. Domański. Według niego w przypadku naruszenia zobowiązania wzajemnego przez dłużnika wierzyciel mógł żądać odszkodowania za niewykonanie zobowiązania dopiero po bezskutecznej próbie egzekucji roszczenia o wykonanie. Natomiast także według tego autora dochodzenie roszczenia odszkodowawczego w pełnym zakresie nie wymagało odstąpienia od zobowiązania przez wierzyciela. L. Domański: *Instytucje prawa zobowiązań*, Warszawa 1936, s. 856.

³⁴ R. Longchamps de Berier (w:) Komisja Kodyfikacyjna..., *op. cit.*, s. 381.

³⁵ Zob. przedstawienie dyskusji u J. Skąpskiego (w:) S. Grzybowski: *System...*, *op. cit.*, s. 146 i n.

³⁶ J. Skąpski (w:) S. Grzybowski: *System...*, *op. cit.*, s. 146 i n.

³⁷ Uchwała SN z dnia 7 sierpnia 1969 r., III CZP 120/68, OSNC 1970, nr 12, poz. 218 i, z częściowo identycznymi uwagami, uchwała SN z dnia 30 stycznia 1970 r., CZP 102/96, OSNC 1970, nr 10, poz. 176. Podkreślając, że roszczenie odszkodowawcze także przy wadliwym towarze opiera się na zasadach ogólnych, SN w uzasadnieniach tych orzeczeń nie precyzuje, jaka będzie podstawa roszczenia odszkodowawczego: art. 477 § 2 lub art. 494 k.c. czy też bezpośrednio art. 471 k.c.

odszkodowania za wadliwy towar zawsze sprawdzać, czy są spełnione przesłanki tych przepisów, tzn.: czy doszło do niemożności świadczenia albo czy wierzyciel odstąpił od umowy (w przypadku zwłoki).

B. UZASADNIENIA I NASTĘPSTWA ODMIENNEGO UJĘCIA

Reprezentowane odnośnie do art. 477 § 2 i art. 494 k.c. stanowisko, wedle którego wierzyciel przed ostateczną odmową przyjęcia świadczenia lub odstąpieniem od umowy nie może domagać się odszkodowania za niewykonanie zobowiązania, nie opiera się zatem na niewzruszalnych fundamentach historycznych. Nie jest ono również spójne z wykładnią przepisów o rękojmi. Odmienna od dominującego obecnie poglądu interpretacja prowadziłaby poza tym *de lege polona lata* do podobnego stanu jak wspomniane akty międzynarodowe.

Dlatego wydaje się uzasadnione sprawdzanie, która z dwóch możliwości interpretacyjnych prowadzi do lepszych rezultatów, a więc takich, które rozszerzają swobodę jednej strony stosunku prawnego, nie zawężając równocześnie pola manewru drugiej strony, i które ponadto nie zwiększają utrudnień dla obrotu — opierając się na zasadzie wolności jednostki i wynikającej z niej autonomii prywatnej. Interpretacja zapewniająca wierzycielowi prawo do domagania się odszkodowania za niewykonanie zobowiązania jeszcze przed odstąpieniem od umowy prowadzi do rozszerzenia jego uprawnień — w porównaniu z wykładnią, która takie prawo daje dopiero pod warunkiem odstąpienia albo odmowy przyjęcia świadczenia. Oznacza to zwłaszcza, że wierzyciel nie będzie zmuszony do ostatecznej rezygnacji z roszczenia o wykonanie, na którym może mu cały czas zależeć, o ile dłużnik potrafi i chce się z niego wywiązać. Skoro, jak już wspomniano, dłużnik i tak będzie nadal uprawniony do spełnienia świadczenia, nie można mówić o pogorszeniu jego sytuacji. Pozostaje tylko sprawdzić konsekwencje dla obrotu, a konkretnie, czy taka wykładnia obowiązujących przepisów nie będzie prowadziła do wzrostu liczby konfliktów w przypadku kolizji roszczeń. Tak jak dotychczas do chwili odmowy przyjęcia świadczenia albo odstąpienia od umowy wierzyciel nie będzie mógł odmówić przyjęcia świadczenia. Jeżeli dojdzie do sporu sądowego, wierzyciel może się domagać spełnienia świadczenia, zgodnie z zaprezentowaną wcześniej restrykcyjną wykładnią przepisów, albo, nie odstępując od umowy, domagać się odszkodowania za niewykonanie zobowiązania. Dłużnik, nawet jeżeli sąd zobowiąże go wyrokiem do zapłacenia odszkodowania, będzie mógł przez spełnienie świadczenia obniżyć należne wierzycielowi roszczenie, a nawet doprowadzić do jego wygaśnięcia, o ile wartość świadczenia nie jest niższa od należnej według umowy kwoty i wierzyciel nie poniósł innej szkody z faktu przejściowej niemożności skorzystania ze świadczenia.

Należy także zastanowić się, czy wierzyciel, który po naruszeniu zobowiązania najpierw domagał się odszkodowania, może następnie powrócić do roszczenia

o wykonanie umowy z tym skutkiem, że nie odstępując od umowy będzie mógł odmówić przyjęcia odszkodowania zaoferowanego przez dłużnika. Wydaje się, że takie zachowanie byłoby sprzeczne z nakazem wzajemnej lojalności stron, ponieważ dla dłużnika mogłoby to oznaczać konieczność ponowienia starań, których ewentualnie już dokonał i których ponowne podjęcie mogłoby u niego spowodować dodatkowe nakłady. Brak skuteczności takiego żądania wynikałby zatem z zasad współzycia społecznego, które zgodnie z art. 56 k.c. wpływają na treść umownego stosunku obligacyjnego. Jak roszczenie o „pełnym” odszkodowaniu ma się do innych uprawnień wierzyciela w przypadku naruszenia umowy? Wydaje się, że w przypadku zwłoki dłużnika przejście wierzyciela od roszczenia odszkodowawczego do wykonania zastępczego z art. 479 lub 480 k.c. nie stanowi problemu. Dłużnik, który nastawia się na odszkodowanie, czyli z reguły zapłatę kwoty pieniężnej, nie będzie szczególnie pokrzywdzony, jeśli ze względu na zmianę podstawy roszczenia z art. 471 na art. 479 lub 480 k.c. zmieni się sposób i przez to ewentualnie wysokość roszczenia wtórnego³⁸. Dla roszczenia z rękojmi o naprawę lub wymianę towaru (art. 561 k.c.) należy przyjąć takie same zasady jak przy roszczeniu o wykonanie. Wierzyciel może z tych uprawnień nie skorzystać i domagać się także (bez odstąpienia od umowy) odszkodowania, jednak późniejszy powrót do nich bez zgody dłużnika należy uznać za niedozwolony. Natomiast uprawnienie do obniżenia ceny nie prowadzi do problemów kolizyjnych z roszczeniem odszkodowawczym, choć może wpływać na jego wysokość.

6. PODSUMOWANIE

Wierzyciel, który po upływie terminu wymagalności nie otrzymał świadczenia albo otrzymał świadczenie o mniejszej niż należna wartości (zwłaszcza w przypadku świadczenia wadliwego), może już od tej chwili żądać naprawienia szkody wynikłej z zawinionego niewykonania zobowiązania, w tym także poniesionej wskutek wady spowodowanej przez sprzedawcę, na podstawie art. 471 k.c. Wierzyciel nie musi przy tym odmówić przyjęcia świadczenia na podstawie art. 477 § 2 k.c. ani odstąpić od zobowiązania.

Niezależnie od tego dłużnik do momentu odmowy przyjęcia świadczenia (na podstawie art. 477 § 2 k.c.) albo odstąpienia przez wierzyciela od umowy ma prawo do spełnienia świadczenia.

Taka wykładnia przepisów kodeksu cywilnego o naruszeniu zobowiązania nie jest sprzeczna z intencją ustawodawcy historycznego, zapewnia spójność między interpretacją przepisów ogólnych zobowiązań i o rękojmi, jak również odpowiada nowszym regulacjom międzynarodowym i ogólnoeuropejskim.

³⁸ O podobieństwie odszkodowania i zwrocie kosztów wykonania zastępczego, a także o sposobie ich obliczania M. Podrecka: *Zaspokojenie...*, *op. cit.*, s. 111.